

Skå kyrka

Antikvarisk kontroll vid omläggning av plåttak, Skå kyrka, Skå socken,
Ekerö kommun, Uppland

Cecilia Pantzar
Rapport 2007:29

Skå kyrka

Antikvarisk kontroll vid omläggning av plåttak, Skå kyrka, Skå socken, Ekerö kommun, Uppland

Cecilia Pantzar
Rapport 2007:29

Rapporten finns i PDF-format på adressen
stockholms.lans.museum

Sickla Industriväg 5B, 131 34 Nacka
Tel 08-586 194 00 Fax 08-32 32 72
Webb: stockholms.lans.museum

© Stockholms läns museum
Produktion: Stockholms läns museum

Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133

Stockholm 2007

Innehåll

Sammanfattning av utförda åtgärder	7
Administrativa uppgifter	7
Byggnadshistorik med relevans för ärendet.....	7
Utförda åtgärder.....	9
Avvikelser från arbetshandlingar.....	15
Iakttagelser i samband med restaureringen.....	17
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder.....	17
Övriga handlingar med relevans för ärendet	20

Sammanfattning av utförda åtgärder

Skå kyrka har genomgått en takomläggning som innebär att samtliga takfall har belagts med ny galvaniserad plåtavtäckning. Taken målas först om tre år.

Administrativa uppgifter

Objekt:	Skå kyrka
Socken:	Skå
Kommun:	Ekerö
Landskap:	Uppland
Arbetshandlingar:	Sundberg Byggadministration & Projektledning och Plåtkonsult Rolf Svensson AB, 2006-12-15
Länsstyrelsens beslut:	433-04-82091, 2005-02-11
Byggherre/beställare:	Färingsö församling
Byggledare:	Ingemar Sundberg, Sundberg Byggadministration & Projektledning
Konsulter:	Plåtkonsult Rolf Svensson AB Åskskyddskonsult AB
Entreprenörer:	Karlaplans Plåtslageri AB
Antikvarisk kontrollant:	Stockholms Läns Museum genom Jean-Paul Darphin, rapport sammanställd av Cecilia Pantzar
Byggnadstid:	Vår och sommar 2007
Antikvarisk slutbesiktning:	2007-07-24

Byggnadshistorik med relevans för ärendet

Skå kyrka grundlades under tidig medeltid efter romanskt mönster med långhus, kor och eventuellt en absid. Längre fram under medeltiden tillkom ett runt torn i väster, ett vapenhus i söder och en sakristia i norr. Av den medeltida kyrkan återstår inte mycket. Endast sakristian i norr samt långhusets västra del. Det runda tornet revs troligtvis redan under 1600-talet. Efter en brand 1695 revs även det medeltida vapenhuset och istället uppfördes den nuvarande tvärarmen i söder och det tresidiga koret i öster. Det högresta tornet i väster uppfördes 1858 efter ritningar av Alfred Ludvig Hawerman, daterade 1854. Kyrkan är spritputsad och vitkalkad med murad stomme av gråsten. Omfattningar kring fönster och dörrar är utförda i tegel. Yttertakens ålderdomliga plåtavtäckning med utsvängd siluett nedtill är belagd med svartmålad järnplåt från 1858. Plåten är samtida med uppförandet av tornet och sannolikt härrör kyrkans enhetliga taklag från samma tid. Järnplåten föregicks av spån, en taktäckning som finns omnämnd i räkenskaper redan på 1600-talet.

Skå kyrka från nordöst före takomläggning. Lägga märke till den utsvängda takfoten och det nätta takutsprånget . Bildbeteckning lp20070108. Foto Lisa Sundström 2005.

Kyrkan från nordöst efter takomläggningen. Den omålade plåten kommer att svartmålas först efter tre år. Bildbeteckning lp20070109. Foto Cecilia Pantzar 2007.

Utförda åtgärder

Den befintliga plåtavtäckningen från 1858 var delvis rostangripen och läckte på flera håll, främst i anslutning till falsar. Hela skivtäckningen avlägsnades. Rötskadade delar i undertakets brädade panel lagades med virke av samma dimensioner, ca 32x120-150 mm. Sammanlagt byttes panel på omkring 8 kvadratmeter. Större springor tätades för att skapa ett spikvänligt underlag för väv och plåtklammer. I långhusets norra takfall västerut fanns ett parti med redan utbytt panel. Undertaken täcktes med syntetisk väv av fabrikatet Superfelt som fästes genom maskinspikning.

Den nya plåtavtäckningen utformades för att efterlikna den gamla med jämna tvärfalsar, enkel ståndfals och ungefär samma plåtformat. Skivplåtarna utfördes i förzinkad stålplåt med tjockleken 0,7 mm. Före läggning målades plåtens undersida med tunn pigmenterad linoljefärg. Nya skivplåtar var 600 mm breda och 550 mm höga (före montering 670 x 600 mm). Sammanfogning utfördes med enkel ståndfals av höjden 25 mm och jämna enkla tvärfalsar som fästes med en skruvad klammer. För att förstärka plåtavtäckningen kompletterades infästningen med hakklammer i var fjärde skiva. Falsar behandlades med linoljefärg, utspädd med 20-30% rå linolja. I fotplåtarna användes zinkgalvaniserad plåt.

Vinkelrännor utformades som tidigare, med plåtformatet 670x1200 mm och anslöts till takfallen med liggande hakfalsar och stående ståndfalsar. Nya ståndskivor mellan långhus och torn utfördes i samma dimensioner som tidigare, men anslutningen till putsen gjordes med en i fasaden infärgad mjukfog. Mjukfogen anses vara en teknisk förbättring på en utsatt plats. På sakristian utfördes nya ståndskivor med anslutande putskant på samma höjd som tidigare. Gavelskivor utfördes jämbreda med gavellisten precis som tidigare.

Delar av tornspirans plåt var utbytt sedan tidigare. Ljudöppningarnas omfattningar innehöll lagningar av bristande kvalitet. Tornspirans takfall belades med hela skivplåtar utan ståndfalsar eftersom takbredden understeg 110 cm. Lanterninens listverk utfördes med enkla hakfalsar. Profilerade lister skarvades med slussfals i underliggande skyddsbleck. Ljudöppningarnas omfattningar ändrades till ett tekniskt bättre utförande med vattenavledande bleck.

Kyrkan från nordöst före takomläggning. Bildbeteckning lp20070110. Foto Lisa Sundström 2005.

Sakristia och kor på kyrkans norra sida före takomläggning. Bildbeteckning lp20070111. Foto Lisa Sundström 2005.

Tv. Tornspirans överdel före takläggning. Th. Tornspirans mittdel med ljudöppningar före takläggning. Bildbeteckning lp20070112 och lp20070113 . Foto Jean-Paul Darphin 2007.

Tornspirans nedre del före takläggning. Bildbeteckning lp20070114. Foto Jean-Paul Darphin 2007.

Tv. Spirans topp före takomläggning med nu borttagen lucka och stege i sydvästra takfallet. Th. Ståndskiva mellan långhus och torn i nord före omläggning. Bildbeteckning lp20070115 och lp20070116. Foto Jean-Paul Darphin 2007.

Tv. Detalj av tornets nedre takfall före omläggning och införande av fotränna. Th. Detalj av tornets nedre takfall med ny plåt och fotränna. Bildbeteckning lp20070117 och lp20070118. Foto Jean-Paul Darphin 2007.

Avvattning i form av fotränna infördes på tornet. Rännan monterades på smidda krokar. Klämmor av plåt tillverkades i band och klipptes på plats. Avledande stuprör placerades på östra fasaden. Rören utfördes i zinkgalvaniserad plåt med skarpa vinklar och en diameter på 120 mm.

Befintlig lucka i spirans sydvästra takfall togs bort, eftersom luckan inte längre var i bruk och främst utgjorde en riskfaktor för läckage. Anslutande stegjärn återmonterades därmed inte heller. Spirans topp med kula och hatt rengjordes från färg och lämnas omålade till den planerade takmålningen om 2-3 år.

Sakristians skorsten blev delvis ommurad på grund av lösa tegelstenar. Befintligt överbeslag av bly återanvändes. Skorstenens övriga plåtavtäckning utfördes som

tidigare. Stegen till skorstenen lämnades kvar, medan stegen i vinkelrännan upp mot långhusets norra takfall togs bort.

Fästöglor för livlinor monterades på långhusets södra takfall och placerades på skivplåten just nedanför nocken. Öglorna satt tidigare i norr, men förflyttades av estetiska skäl, eftersom kyrkogårdens huvudentré är på norra sidan. Åskledare och jordlinor kontrollerades. Nya åskledarfästen monterades på södra takfallet, och flyttades ner från nocken till skivplåten.

Tornluckor målades i samma ljusgrå kulör som tidigare.

Sakristians västra takfall med skorsten och stegar före omläggning. Bildbeteckning lp20070119. Foto Lisa Sundström 2005.

Kyrkans torn från sydöst efter omläggning. Lagg märke till den nya fotrännan och anslutande stuprör. Bildbeteckning lp20070120. Foto Cecilia Pantzar 2007.

Kyrkan från söder efter omläggning. Utmed långhusets nock skymtar de nya färstöglorna för livlina. Bildbeteckning lp20070121. Foto Cecilia Pantzar 2007.

Tornspiran efter omläggning. I skivtäckningens övre del syns två av tornets fyra nya ventiler. Ljudöppningarnas luckor är nymålade i samma kulör som tidigare. Bildbeteckning lp20070122. Foto Cecilia Pantzar 2007.

Sakristian från nordväst efter omläggning. Skorstenens nedre del ansluter med utkragande plåt istället för slät som tidigare. Från ståndskivan utgår en diskret vattenavledande plåt bort från fasaden. Den utsvängda takfoten är väl bibehållen. Bildbeteckning lp20070123. Foto Cecilia Pantzar 2007.

Avvikelser från arbetshandlingar

Det nylagda plåttaket lämnas omålat för att betas under 2-3 år. I samband med den kommande takmålningen målas även spirans kula och hatt. Föreskriven kulör är svart förstärkt linoljefärg, av fabrikat Pentur Kultur.

Torntaket kompletterades med fotränna, en förändring som godkändes av länsstyrelsen under projektets gång.

Tornspiran tillfogades luftning i form av fyra ventiler i skivplåten. Ett tillägg som inte finns med i handlingar och som inte heller har fått länsstyrelsens godkännande.

Rivning av befintlig papp och tillhörande spik utgick, då det inte fanns någon papp på undertaken sedan tidigare.

Föreskriven underlagspapp YAP 2200 ersattes av en syntetisk väv av fabrikatet Superfelt.

Mjukfog användes i anslutning till tornets ståndskiva.

Ny stege med glidskydd avgick, befintlig på sakristian återanvändes.

Iakttagelser i samband med restaureringen

Befintlig plåtavtäckning

Plåtavtäckningen från 1857 var till stor del bibehållen. Enstaka utbytta skivplåtar förekom runt om i takfallen. Långhusets nedre rader, närmast takfoten, var utbytta mot galvaniserad plåt med obehandlad undersida. Delar av tornspirans plåtavtäckning var utbytt sedan tidigare, bland annat i anslutning till ljudluckorna. Flertalet lagningar var utförda med förzinkad stålplåt.

Befintlig skivplåt varierade något i format, men den mest allmänt förekommande plåtstorleken uppmätte en bredd på 530 mm och en längd på ca 380 mm. Att jämföra med den nylagda skivplåten som utfördes med formatet 600 x 550 mm. Det påträffades varken några inskriptioner eller plåtstämplar. Förutsättningarna för en bibehållen märkning begränsades emellertid av att rostangreppen var så omfattande. Ett antal originalplåtar sparades och förvaras i kyrkan. Rent tekniskt framkom en kuriositet i hur klamringen var utförd. Klammern var infalsad i hakfalsen diagonalt och sedan utdragen på storfalsidan. På så vis kunde skivorna läggas baklänges i hela längder. Samtidigt läste en och samma klammer både tvärfalsen och ståndfalsen.

I undertakens träpanel förekom ett stort antal äldre smidd eller pressad tretumsspik. Sannolikt härrör dessa från en tidigare taktäckning, förslagsvis den i skriftliga källor omnämnda spåntäckningen.

Ej åtgärdade skador

Rötskadat virke observerades i tornspiran. Skador finns i bärande bjälklag mot murar, i spirans takpanel samt i anslutning till lanterninens luckor. Inga åtgärder vidtogs i samband med restaureringen. Skadorna kommer att besiktigas mer ingående före beslut om åtgärdsplan.

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Takomläggningen utfördes med god hänsyn till kyrkans kulturhistoriska värden. Arbetet har, med undantag från ovan nämnda avvikelser, genomförts enligt upprättade handlingar. Av tekniska skäl lämnas plåten omälad under tre år för att skapa bättre förutsättningar för färgens infästning.

Långhusets norra takfall före plåtombeslagning med den gamla skivplåtens livgivande rytm. Notera livlinornas infästning vid nocken som nu är förflyttade till sydsidan. Bildbeteckning lp20070124. Foto Lisa Sundström 2005.

Takpanel med liggande brädor på sakristians norra takfall. Bildbeteckning lp20070125. Foto Jean-Paul Darphin 2007.

Kyrkan från väst före takomläggning. Bildbeteckning lp20070126. Foto Lisa Sundström 2005.

Kyrkan från väst efter takomläggning. Bildbeteckning lp20070127. Foto Cecilia Pantzar 2007.

Övriga handlingar med relevans för ärendet

Protokoll för byggmöte1 2007-03-14
Protokoll för byggmöte2 2007-05-03
Protokoll för byggmöte 3 2007-06-14
Protokoll för byggmöte 4 2007-06-26
Slutbesiktningsutlåtande 2007-07-24

